

Smlouvy k zajišťování přepravy a se vztahem k dopravním prostředkům

(MAREK, K. *Smlouvy k zajišťování přepravy a se vztahem k dopravním prostředkům*. Právní fórum, 2006, č. 3, s. 91 a násl.)

Pro obchodněprávní smlouvy upravené v ustanoveních § 601 až 641 obchodního zákoníku se již vžil název Smlouvy k zajišťování přepravy a se vztahem k dopravním prostředkům. 1) Konkrétně jsou tyto smlouvy v obchodním zákoníku v ustanovení § 601 až 609 smlouva zasílatelská, v § 610 až 629 smlouva o přepravě věci, v § 630 až 637 smlouva o nájmu dopravního prostředku, v § 638 až 641 smlouva o provozu dopravního prostředku.

Pro smlouvy s cizím prvkem ovšem platí mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázaná (zejména pro smlouvu o přepravě věci).

Smlouva zasílatelská a smlouva o přepravě věci nemá zákonem předepsanou formu; smlouvy o nájmu dopravního prostředku a smlouvy o provozu dopravního prostředku musí být podle zákona uzavřeny ve formě písemné.

Smlouva zasílatelská a smlouva o provozu dopravního prostředku patří mezi takové obchodní závazkové vztahy, které se řídí obchodním zákoníkem bez ohledu na povahu účastníků (viz § 261 odst. 3 obchodního zákoníku).

Naopak smlouva o přepravě věci a smlouva o nájmu dopravního prostředku jsou tzv. obchody relativními. Upravují tedy závazkové vztahy mezi podnikateli, jestliže je při jejich vzniku zřejmé s přihlédnutím ke všem okolnostem, že se týkají jejich podnikatelské činnosti a upravují také ty závazkové vztahy, které určuje § 261 odst. 2 obchodního zákoníku. Obě tyto smlouvy však mohou mít i širší uplatnění – smluvní strany si mohou dohodnout, že se obchodním zákoníkem bude řídit i takový vztah, který není relativním obchodem (na základě ustanovení § 262 obchodního zákoníku). Pro všechny tyto druhy obchodů platí přitom ustanovení § 262 odst. 4 obchodního zákoníku.

„S rozvojem obchodu v moderním hospodářství vzrostl význam dopravy. Znásobení dopravních prostředků a množství dopravovaného zboží a osob vedlo k tomu, že smlouvy upravující oblast dopravy se staly nejrozšířenější a nejobvyklejší.“²⁾

Použití těchto smluv je široké, zejména pak smlouvy o přepravě věci a smlouvy zasílatelské, a to v souvislosti se smlouvami, jejichž předmětem je hmotné plnění – nejčastěji zboží podle kupní smlouvy obchodního zákoníku. Využití těchto smluv zajišťuje, aby se zboží z daného místa dostalo na místo určení. V praxi dochází i k situacím, kdy se pro přepravu v jednom „obchodním případě“ uzavírá z nadepsaných druhů více smluv než jedna (např. smlouva zasílatelská a smlouva o přepravě věci, nebo více smluv o přepravě věci apod.), i když v poslední době jsou smluvními stranami stále častěji vyžadována komplexní logistická řešení buď podle smlouvy zasílatelské nebo podle smlouvy nepojmenované uzavřené podle ustanovení § 269 odst. 2 obchodního zákoníku.

Výše uvedené pojmenované smlouvy obsahují tato kogentní ustanovení: Základní ustanovení těchto smluvních typů (podle ustanovení § 263 odst. 2 obchodního zákoníku) a § 608, 612, 613, 614, 620, § 622 odst. 4, § 628 a 629 (podle výčtu ustanovení § 263 odst. 1). Jak je zřejmé, počet kogentních ustanovení se proti předchozí právní úpravě zvýšil. Kogentnost Základních ustanovení těchto smluvních typů nemusíme dnes zprostředkovaně odvozovat z ustanovení § 269 odst. 1 obchodního zákoníku, ale vyplývá přímo z ustanovení § 263 odst. 2 obchodního zákoníku. Podle § 263 odst. 2 se strany nemohou odchýlit od Základních ustanovení a ani od ustanovení, která předepisují povinnou písemnou formu právního úkonu. U ostatních dispozitivních ustanovení se strany mohou svým vlastním ujednáním odchýlit od textu obchodního zákoníku a tím vyloučit jeho platnost pro konkrétní smlouvu. Pokud tak neučiní, musí se pochopitelně textem zákona řídit.

Smlouva o přepravě věci

Základní ustanovení tohoto smluvního typu určuje, že smlouvou o přepravě věci se dopravce zavazuje odesílateli, že přepraví věc (zásilku) z určitého místa (místo odeslání) do určitého místa (místo určení), a odesílatel se zavazuje zaplatit mu úplatu (přepravné). Toto ustanovení zahrnuje podstatné části smlouvy. Ke vzniku smlouvy zde dochází stejným způsobem, jako u jiných druhů pojmenovaných smluv ve třetí části obchodního zákoníku; musí zásadně dojít k dohodě o celém obsahu smlouvy a smlouva musí obsahovat podstatné části uvedené v základním ustanovení.

Podstatné části smlouvy o přepravě věci tvoří:

- přesné uvedení smluvních stran, tj. dopravce a odesílatele,
- určení věci, která se má přepravit,
- závazek dopravce k přepravě věci,
- stanovení místa odeslání a místa určení,
- závazek odesílatele k úplatě.

Úprava přepravní smlouvy pod nadpisem „Smlouva o přepravě věci“ v obchodním zákoníku však není jedinou úpravou těchto otázek. I po účinnosti obchodního zákoníku zůstaly v platnosti některé tzv. přepravní řády (jiné byly vydány nově). S touto situací počítají společná, přechodná a závěrečná ustanovení obchodního zákoníku (viz § 773 obchodního zákoníku). Podle nich ustanovení přepravních řádů a prováděcích předpisů k zákonu č. 61/1952 Sb. zůstala nedotčena. Pouze jejich ustanovení o odpovědnosti za škodu na zásilce nejsou použitelná, pokud jsou v rozporu s ustanovením § 622 a 624 obchodního zákoníku, tj. s ustanovením úpravy škod u smlouvy o přepravě věci.

Musíme se ovšem řídit i úpravou mezinárodních smluv, které jsou pro nás závazné (viz ustanovení § 756 obchodního zákoníku), což nachází konkrétní naplnění zejména v případě smlouvy o přepravě věci. V současné době je ČR vázána zejména těmito mezinárodními

úmluvami upravujícími přepravu zboží: Úmluvou COTIF – JPP/CIM (pro železniční přepravu), Úmluvou CMR (pro silniční přepravu – viz vyhl. č. 11/1975 Sb.), Varšavskou úmluvou (pro leteckou přepravu), Úmluvou OSN o námořní přepravě zboží (tzv. Hamburskými pravidly z r. 1978 – viz sdělení MZV č. 193/1996 Sb.)

Tyto mezinárodní smlouvy se vztahují na mezinárodní přepravu. I ustanovení mezinárodních smluv nejsou jen dispozitivní, ale i kogentní. Tam, kde jsou kogentní ustanovení si smluvní strany pochopitelně nemohou ve svých smlouvách dohodnout odlišná ujednání.

Pro vztahy s cizím prvkem je vhodné upozornit na jedno opomíjené ustanovení nejčastěji používané mezinárodní smlouvy, a to Úmluvy o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční nákladní dopravě (CMR) publikované u nás vyhláškou č. 11/1975 Sb. Úmluva ve svém článku 1 říká, že tato Úmluva se vztahuje na každou smlouvu o přepravě zásilek za úplatu silničním vozidlem, jestliže místo převzetí zásilky a předpokládané místo jejího dodání, jak jsou uvedena ve smlouvě, leží ve dvou různých státech, z nichž alespoň jeden je smluvním státem této Úmluvy.

Toto ustanovení platí bez ohledu na trvalé bydliště, a státní příslušnost stran. Z toho vyplývá, že Úmluva se použije na smlouvy o přepravě věci i mezi tuzemskými subjekty, předpokladem jejího použití je, že místo převzetí zásilky a předpokládané místo jejího dodání leží ve dvou různých státech. Z toho plyne, že pokud český odesílatel uzavírá smlouvu s českým dopravcem, je-li místo odeslání zásilky v České republice a místo přijetí zásilky mimo ČR, např. ve Slovenské republice, uzavírají smlouvu o přepravě věci podle Úmluvy CMR, nikoli podle obchodního zákoníku.

Na tuto skutečnost se však v praxi žel, někdy zapomíná a na straně odesílatele, dopravce či příjemce zásilky bývá pak dosti problémů, např. při reklamacích, při uplatňování nároků na náhradu škody apod. Úmluva totiž jiným způsobem než obchodní zákoník upravuje práva a povinnosti odesílatele, dopravce či příjemce zásilky, jejich odpovědnost a nároky na náhradu škody.

Pro smlouvu o přepravě věci podle obchodního zákoníku není předepsaná písemná forma, dopravce je však oprávněn požadovat, aby mu odesílatel potvrdil požadovanou přepravu v přepravním dokladu a odesílatel je oprávněn požadovat, aby mu dopravce písemně potvrdil převzetí zásilky. Písemnost potvrzení je s ohledem na ustanovení § 263 odst. 2 kogentní. Je-li k provedení přepravy potřeba zvláštních listin, je odesílatel povinen předat je dopravci nejpozději při předání zásilky k přepravě. Odesílatel odpovídá za škodu způsobenou dopravci nepředáním těchto listin nebo jejich nesprávností.

Je stanoven i zvláštní způsob zániku smlouvy. Nevyplyvá-li ze smlouvy něco jiného, smlouva zaniká, jestliže odesílatel nepožádal dopravce o převzetí zásilky v době stanovené ve smlouvě, jinak do šesti měsíců od uzavření smlouvy. K provádění přepravy může mít též vztah právní úprava cenných papírů. Podle smlouvy (viz kogentní ustanovení § 612 obchodního zákoníku, které bylo před účinností harmonizační novely dispozitivní), může být totiž dopravce povinen vydat odesílateli při převzetí zásilky k přepravě náložný list. Náložný list je obchodním zákoníkem definován jako listina, s níž je spojeno právo požadovat na dopravci vydání zásilky v souladu s obsahem této listiny. Dopravce je povinen zásilku vydat osobě oprávněné podle náložného listu, jestliže mu tato osoba náložný list předloží a potvrdí na něm převzetí zásilky.

Náložný list je cenným papírem. Dopravci nepřísluší prověřovat, proč má náložný list osoba, která jej předkládá. Náložný list může znít na doručitele, na jméno určité osoby nebo na její řad. Jde-li o náložný list na řad a není-li v náložném listu uvedeno, na čí řad je vydán, platí, že je vydán na řad odesílatele. Z náložného listu na řad oprávněné osoby lze převést práva vyplněným nebo nevyplněným rubopisem (viz kogentní ustanovení § 613 obchodního zákoníku, které bylo rovněž před účinností harmonizační novely dispozitivní) a práva z náložného listu na jméno lze převést na jinou osobu podle ustanovení o postoupení pohledávky.

V důsledku vázanosti ČR mezinárodními úmluvami a v důsledku užívání mezinárodních pravidel (např. FIATA) dochází k našemu ovlivnění mezinárodně užívanou terminologií a s výrazem „náložný list“ se v praxi nesetkáme ve všech případech. Běžné je tu i přímé použití označení konkrétního druhu náložného listu (konosament, případně B/L pro námořní přepravu atp.).

Od toho je však třeba odlišit „nákladní list“, který zná Úmluva CMR – zde jde o doklad provázející zásilku, který je dokladem o uzavření přepravní smlouvy. Povinný obsah náložného listu je stanoven zákonem (kogentní ustanovení § 614 obchodního zákoníku, dříve rovněž dispozitivní). Dopravce je povinen v náložném listu uvést:

- firmu nebo název právnické osoby nebo jméno a místo podnikání, popř. bydliště fyzické osoby dopravce,
- firmu nebo název právnické osoby nebo jméno a místo podnikání, popř. bydliště fyzické osoby odesílatele,
- označení přepravované věci,
- údaj, zda byl náložný list vydán na doručitele nebo na jméno příjemce, popř. údaj, že byl vydán na jeho řad,
- místo určení,
- místo a den vydání náložného listu a podpis dopravce.

Byl-li náložný list vydán ve více stejnopisech, vyznačí se jejich počet na každém z nich. Po vydání zásilky oprávněné osobě na jeden stejnopis pozbývají ostatní stejnopisy platnosti.

Pro případ, že by došlo ke zničení nebo ztrátě náložného listu, je dopravce povinen vydat odesílateli nový náložný list. Vzhledem k tomu, že jde o cenný papír, ukládá zákon povinnost vyznačit, že jde o list náhradní. V případě zneužití původního náložného listu je odesílatel povinen uhradit škodu, která tím byla způsobena dopravci.

Pro dopravce je vždy rozhodný obsah náložného listu, a to pro nároky osoby podle náložného listu oprávněné. Dopravce se může vůči této osobě dovolávat ustanovení smlouvy uzavřené s odesílatel, jen pokud jsou obsažena v náložném listu nebo pokud se na tato ustanovení v něm výslovně odkazuje. Vůči osobě oprávněné podle náložného listu může

dopravce uplatnit jen námitky, které vyplývají z obsahu náložného listu nebo ze vztahu dopravce k oprávněné osobě. Ustanovení § 627 tím není dotčeno.

Přijetím zásilky však přejímá příjemce ručení za úhradu pohledávek dopravce vůči odesílateli ze smlouvy týkající se přepravy převzaté zásilky, jestliže o těchto pohledávkách příjemce věděl nebo musel vědět. V zákonem předvídaném případě se tedy příjemce stává ručitelem. Půjde zejména o ručení za zaplacení přepravného. Podle § 312 obchodního zákoníku pak platí přiměřeně i ustanovení § 305 až 311 obchodního zákoníku. Bez tohoto výslovného odkazu na § 305 až 311 by se tato ustanovení o ručení nepoužila; v § 312 jde totiž o případ, kdy ručení vzniká ze zákona.

Zákon výslovně konkretizuje mezi povinnostmi dopravce i jeho povinnost včasného plnění. Dopravce je povinen provést přepravu do místa určení s odbornou péčí ve smluvené lhůtě, jinak bez zbytečného odkladu. Některé lhůty přitom stanoví přepravní řády, například železniční přepravní řád.

V pochybnostech počíná lhůta běžet dnem následujícím po převzetí zásilky dopravcem. Jestliže je dopravci příjemce zásilky znám, je povinen mu zásilku doručit. Pokud si má podle smlouvy příjemce v místě určení zásilku vyzvednout, je povinen mu oznámit ukončení přepravy. Úmluva CMR potom zmiňuje i situace, kdy nebyla dodací lhůta sjednána a uvádí i lhůty, po jejichž uplynutí je nedodaná zásilka považována za ztracenou.

Dokud ovšem nebyla zásilka vydána příjemci, je odesílatel oprávněn požadovat, aby přeprava byla přerušena a zásilka mu byla vrácena anebo aby s ní bylo jinak naloženo. Hradí přitom účelně vynaložené náklady s tím spojené. Jestliže však byl vydán náložný list, může to odesílatel požadovat jen na základě náložného listu.

Pokud již byl náložný list předán osobě, která je oprávněná k vydání zásilky, může příkaz k dispozici se zásilkou (tj. k případnému přerušení přepravy apod.) udělit jen tato oprávněná osoba. Bylo-li vydáno více stejnopisů náložného listu, vyžaduje se v tomto případě předložení všech stejnopisů.

Stanoví-li smlouva, že před vydáním zásilky dopravce vybere od příjemce určitou peněžní částku nebo uskuteční jiný inkasní úkon, platí přiměřeně ustanovení o bankovním dokumentárním inkasu (ustanovení § 697 a násl. obchodního zákoníku).

Je-li ve smlouvě určen příjemce zásilky, nabývá práva ze smlouvy, když požádá o vydání zásilky po jejím dojetí do místa určení nebo po uplynutí lhůty, kdy tam měla dojít. Tímto okamžikem přecházejí na příjemce i nároky týkající se škody na zásilce. Dopravce však zásilku příjemci nevydává, jestliže by to bylo v rozporu s pokyny danými mu odesílatelem v případech, kdy je k tomu oprávněn. V tomto případě má nadále právo nakládat se zásilkou odesílatel. Určí-li odesílatel dopravci jinou osobu jako příjemce, nabývá tato osoba práva ze smlouvy tímž způsobem jako původní příjemce.

Byl-li vydán náložný list, má právo domáhat se (podle kogentního ustanovení § 620, který byl před harmonizační novelou také dispozitivní) vydání zásilky při jeho předložení osoba k tomu oprávněná podle náložného listu. Touto osobou je:

- podle náložního listu na jméno osoba v něm určená,

- podle náložního listu na řad osoba, na čí řad byl náložný list vystaven, nebyl-li převeden rubopisem nebo byl-li náložný list převeden, osoba, která je uvedena jako poslední v nepřerušené řadě rubopisů, nebo doručitel náložního listu s posledním rubopisem nevyplněným,

- podle náložního listu na doručitele osoba, která náložný list předloží dopravci (§ 620 odst. 1).

Pokud byl náložný list převeden rubopisem, zprošťuje se dopravce závazku, jestliže v dobré víře vydá zásilku osobě, která nabyla náložný list na základě rubopisu bez ohledu na to, zda na ni byly převedeny nároky ze smlouvy. O rubopisu platí obdobně ustanovení o směnkách (§ 620 odst. 2).3)

V praxi se vyskytují i případy, kdy je zásilka přepravována postupně několika dopravci, přičemž s každým z nich je uzavírána samostatná smlouva. Může přitom jít zejména o kombinaci různých druhů dopravy (např. železniční a navazující silniční). V těchto případech odpovídá každý dopravce samostatně.

Velmi často je ovšem doprava zajišťována tak, že je smlouva uzavřena jen s dopravcem jediným a ten využívá ke splnění i dopravce další. Dopravce totiž může splnit svůj závazek pomocí dalšího dopravce. Odpovídá však při tom stejně, jako by přepravu uskutečňoval sám.

Dopravce odpovídá za škodu na zásilce, jež vznikla po jejím převzetí dopravcem až do jejího vydání příjemci. To neplatí, pokud dopravce nemohl škodu odvrátit při vynaložení odborné péče (§ 622 odst. 1).

Za škodu na zásilce dopravce neodpovídá, jestliže prokáže, že byla způsobena:

- odesílatelem, příjemcem nebo vlastníkem zásilky;
- vadou nebo přirozenou povahou obsahu zásilky včetně obvyklého úbytku;
- vadným obalem, na který dopravce upozornil odesílatele při převzetí zásilky k přepravě, a byl-li vydán nákladní nebo náložný list, byla v něm vadnost obalu poznamenána;
- vadným obalem, i když dopravce na vadnost obalu neupozornil, jestliže vadnost nebyla při převzetí poznatelná (§ 622 odst. 2).

I v případech výše uvedených, kdy dopravce po provedení důkazu nebude odpovídat, je při škodě na zásilce dopravce povinen vynaložit odbornou péči, aby škoda byla co nejmenší (§ 622 odst. 3).

Navazující ustanovení (§ 622 odst. 4) bylo při harmonizační novele doplněno větou: Smlouvou je možno odpovědnost podle předchozích odstavců rozšířit. Přitom byl ponechán dosavadní text určující, že případná ustanovení smlouvy, kterou se omezuje odpovědnost

dopravce stanovená zákonem (§ 622 odst. 1 až 3 obchodního zákoníku), jsou neplatná (toto ustanovení § 622 odst. 4 je s účinností harmonizační novely kogentní). Otázkou je, jak se bude rozšířeného textu v praxi využívat.

Ustanovení týkající se odpovědnosti za škodu u smlouvy o přepravě věci jsou koncipována odchylně od dřívější hospodářskoprávní úpravy a úpravy v přepravních řádech.

V souvislosti se škodou na zásilce má dopravce stanoveny ještě další povinnosti. Dopravce je povinen urychleně podat odesílateli zprávu o škodě na zásilce vzniklé do jejího předání příjemci. Jestliže však příjemce nabyt práva na vydání zásilky, je povinen tuto zprávu podat příjemci. Dopravce odpovídá za škodu způsobenou odesílateli nebo příjemci porušením této povinnosti. Jde o zvláštní druh oznamovací povinnosti.

Hrozí-li bezprostředně podstatná škoda na zásilce a není-li čas si vyžádat pokyny odesílatele nebo prodlévá-li odesílatel s takovými pokyny, může dopravce zásilku vhodným způsobem prodat na účet odesílatele.

Při ztrátě nebo zničení zásilky je dopravce povinen nahradit cenu, kterou měla zásilka v době, kdy byla předána dopravci. Při poškození nebo znehodnocení zásilky je dopravce povinen nahradit rozdíl mezi cenou, kterou měla zásilka v době jejího převzetí dopravcem, a cenou, kterou by v této době měla zásilka poškozená nebo znehodnocená. Tak jako jsme výše uvedli zvláštní oznamovací povinnost, jde zde o zvláštní úpravu rozsahu náhrady škody. Proti úpravě obecné je zde rozsah náhrady škody limitován.

I v oblasti odpovědnosti dopravce za škody vzniklé na zásilce je třeba upozornit na odlišnosti v ustanovení, které nacházíme v Úmluvě CMR, neboť právě náhrada škody na zásilce ztracené nebo poškozené bývá častým předmětem sporů. Úmluva CMR totiž v článku 17. poměrně podrobně určuje vyloučení odpovědnosti dopravce; v článku 23. je potom uvedeno omezení náhrady škody, kterou má dopravce povinnost nahradit.

Smlouvu o přepravě věci řadíme mezi smlouvy úplatné. Smluvní strany se v praxi dohodnou zejména na použití příslušných tarifů dopravce. Dopravci přísluší smluvená úplata nebo, nebyla-li smluvena, úplata obvyklá v době uzavření smlouvy s přihlédnutím k obsahu závazku dopravce. Dopravci vzniká nárok na přepravné po provedení přepravy do místa určení, nestanoví-li smlouva, že se tak stane v době jiné. Dopravce má nárok na poměrnou část přepravného s přihlédnutím k přepravě již uskutečněné, nemůže-li dokončit přepravu pro skutečnosti, za něž neodpovídá. Provádění přepravy, volba jejího druhu a způsobu budou závislé na povaze a obsahu zásilky. Odesílatel je proto povinen poskytnout dopravci o povaze a obsahu zásilky správné údaje. Pokud by porušil tuto povinnost, odpovídá dopravci za škodu tímto způsobenou.

Ustanovení smlouvy o přepravě věci v obchodním zákoníku zajišťují dopravci též jeho nároky ze smlouvy. Dopravce má k zajištění svých nároků vyplývajících ze smlouvy zástavní právo k zásilce, dokud s ní může nakládat. Vázne-li na zásilce několik zástavních práv, má zástavní právo dopravce přednost před zástavními právy dříve vzniklými a zástavní právo dopravce má přednost před zástavním právem zasílatele (to určuje ustanovení § 628, které je s účinností harmonizační novely kogentní).

Ustanovení obchodního zákoníku vychází ze skutečnosti, že jednotlivé druhy přepravy mají svoje významná specifika. Tato specifika se projevují v prováděcích předpisech – přepravních řádech. Prováděcí předpisy mohou – podle § 629 – upravit některé otázky odchylně. Jsou to prováděcí předpisy pro přepravy obchodním zákoníkem vyjmenované – železniční, leteckou, silniční, vnitrozemskou vodní a námořní, a to pokud jde o odchylky při vzniku smlouvy, přepravních dokladů, vyloučení věci z přepravy, přebírání zásilky dopravcem a při jejím vydávání příjemci, rozsahu nároků vůči dopravci a při jejich uplatnění. Tato úprava však nesmí omezit (jak jsme již upozornili) odpovědnost dopravce při škodě na zásilce stanovenou v § 622 a 624 obchodního zákoníku.

Smlouva zasílatelská

Rozvoj obchodu a dopravy šel ruku v ruce s rozvojem zasílatelství (spedice) – oborem, jehož předmětem je provoz obstaratelské činnosti v oblasti přepravy věcí (zásilek). Došlo k oddělení zasílatelství jako obstarávání přepravy od přímého provádění přepravy. V praxi se však někdy přesně nerozlišuje mezi dopravou a spedicí a dochází k zaměňování těchto činností s možnými negativními důsledky z toho plynoucími.

Smlouvu o přepravě věci a smlouvu zasílatelskou liší i obchodní zákoník. Základní ustanovení obchodního zákoníku pro smlouvu zasílatelskou určuje, že smlouvou zasílatelskou se zasílatel zavazuje příkazci, že mu vlastním jménem na jeho účet obstará přepravu věcí z určitého místa do určitého jiného místa, a příkazce se zavazuje zaplatit zasílateli úplatu. Zasílatel je oprávněn žádat, aby mu byl dán písemně příkaz k obstarání přepravy (zasílatelský příkaz), jestliže smlouva nemá písemnou formu.

Podstatné části smlouvy tvoří:

- přesné určení smluvních stran, tj. zasílatele (speditéra) a příkazce,
- závazek zasílatele obstarat vlastním jménem a na účet příkazce přepravu věcí,
- určení věcí, jejichž přeprava bude obstarána,
- stanovení místa odeslání a místa určení,
- závazek příkazce zaplatit zasílateli úplatu.

Při posuzování druhu smlouvy vidíme, že se jedná o druh smlouvy o obstarání, zvláštní druh smlouvy komisionářské. Podstatné je, že zasílatel zde vystupuje vlastním jménem na účet příkazce. Jde o smlouvu úplatnou. Případy, kdy se smlouva bude uzavírat písemně, například pro dokumentování dohodnutého obsahu vč. výše úplaty, nebudou výjimečné.

Nebude-li použito písemné formy smlouvy, je zasílatel oprávněn žádat písemný zasílatelský příkaz. Písemnost tohoto příkazu – dojde-li k jeho vyžádání – je s ohledem na § 263 odst. 2 kogentní. V zasílatelském příkazu by mělo být specifikováno zboží a místo odeslání a určení. Zasílatelský příkaz však není ke vzniku smlouvy nutný, i když je obvyklý; zasílatelský

příkaz není cenným papírem.4)

Zasílatelská smlouva má úpravu v obchodním zákoníku poměrně stručnou, což v praxi činí určité potíže. Zasílatel by se neměl spokojit jen se stručnou právní úpravou zasílatelské smlouvy podle obchodního zákoníku. Z tohoto důvodu je možné použití Všeobecných zasílatelských podmínek Svazu spedice a logistiky, případně vypracování vlastních zasílatelských podmínek odpovídajících konkrétním potřebám s ohledem na návaznost uzavření příslušných smluv o přepravě věci a dalších smluv, které s přepravou souvisejí (např. smlouvy o skladování, smlouvy komisionářské či mandátní při zastoupení v celním řízení apod.).

Poslední ustanovení právní úpravy smlouvy zasílatelské v obchodním zákoníku (§ 609) určuje podpůrné použití ustanovení o smlouvě komisionářské (ustanovení § 577 až 590 obchodního zákoníku).

Podpůrné použití ustanovení o komisionářské smlouvě⁵) (§ 577 a násl. obchodního zákoníku) mj. směřuje k odkazům na další úpravy, např. k tomu, že pokud má zasílatel věci určené k přepravě u sebe, odpovídá za škodu na věcech podle ustanovení o smlouvě o skladování⁶) (viz § 583 obchodního zákoníku)⁷). Podpůrné použití ustanovení o komisionářské smlouvě značí také, že (na základě ustanovení komisionářské smlouvy) mohou zřejmě platit (pokud není závazek k obstarání přepravy ze smlouvy splněn) obdobně i ustanovení § 574 a 575 obchodního zákoníku ze smlouvy mandátní.

Pokud zasílatel sám provádí přepravu zásilky, odpovídá za škody na zásilce stejně jako dopravce. Jako dopravce by odpovídal ve všech směrech i v případě, že přepravu sám neprovádí, ale vystupuje vůči příkazci jako tzv. smluvní dopravce, který se smluvně zavazuje k provedení přepravy.

Je třeba rozlišovat, zda se zasílatel zavazuje obstarat přepravu věci či se zavazuje přepravit věc. V prvním případě uzavírá smlouvu zasílatelskou, ve druhém případě smlouvu o přepravě věci, přičemž není rozhodující, zda bude či nebude přepravu provádět vlastními či cizími dopravními prostředky.

V souvislosti se správným určením smlouvy a obsahem smlouvy, je třeba upozornit na to, že obdobná je situace u vystavení zasílatelského příkazu. Dojde-li k nepřesnému označení tohoto příkazu (často se setkáváme s označeními jako „dopravní příkaz“ nebo příkaz k přepravě“) je rozhodující obsah tohoto příkazu. „Dopravní příkaz“ či příkaz k přepravě bude „zasílatelským příkazem“ pouze za předpokladu, že z něho plyne obstarání přepravy jako předmětu uzavírané smlouvy. Nebude-li to jasné, může naopak odlišné označení příkazu sloužit jako prostředek k tvrzení, že úmyslem příkazce nebylo dát „zasílatelský příkaz“, nýbrž že mu šlo o uzavření přepravní smlouvy.⁸) Postupovat se přitom bude podle ustanovení § 266 obchodního zákoníku.

Podle ujednání v zasílatelské smlouvě má zasílatel vůči příkazci zejména odpovědnost:

- za včasné obstarání přepravy,
- za udělení správných dispozic k provedení přepravy, tj.

- k nakládce zboží,
- ke způsobu nakládky,
- k použití vhodného vozidla,
- k termínu přepravy,
- k zajištění vykládky,
- za upozornění příkazce na zjevnou nesprávnost jeho pokynů,
- při požádání o doplnění pokynů,
- při nesprávném rozhodnutí zasílatele při nebezpečí z prodlení (zvolení způsobu, jak naložit se zásilkou),
- za správné nakládání se zásilkou,
- za zanedbání odborné péče při sjednávání podmínek přepravy,
- při odvracení škody na převzaté zásilce,
- při zanedbání povinnosti podat příkazci zprávu o škodě, která zásilce hrozí nebo která již vznikla,
- spočívající v péči při prodeji zásilky, již hrozí bezprostřední podstatná škoda.

Zasílatel současně nese zejména i rizika:

- ztrát ze svých neuplatněných nároků,
- z realizace zástavních práv,
- z nedostatečného zpracování příslušného přepravního dokladu, pokud to nebylo uloženo dopravci nebo jinému účastníku přepravy.

V rámci smluvního ujednání je zasílatel povinen plnit pokyny příkazce. Je přitom povinen upozornit příkazce na zjevnou nesprávnost jeho pokynů. Neobdrží-li od příkazce potřebné pokyny, je povinen požádat o jejich doplnění. Při nebezpečí z prodlení je však povinen postupovat i bez těchto pokynů tak, aby byly co nejvíce chráněny zájmy příkazce, které jsou zasílateli známé.

Vychází se z předpokladu, že zasílatelem je osoba, jíž je problematika zasílatelství velmi dobře známa. Zejména vzhledem ke svému předmětu činnosti má být na odpovídající odborné úrovni. Očekává se též, že zasílatel bude působit s patřičnou odbornou péčí. Odbornou péčí zasílatele, tedy odbornou způsobilost zasílatele, předpokládá ustanovení § 603 obchodního

zákoníku. Zdá se, že s tím však nekoresponduje živnostenský zákon. Živnostenský zákon dříve zařazoval „vnitrostátní zasílatelství“ mezi koncesované živnosti.

„Mezinárodní zasílatelství“, což je činnost po odborné stránce náročnější, ve svých přílohách vůbec neuváděl, tím byla tato činnost volnou živností, k jejímuž výkonu postačilo provést ohlášení příslušnému živnostenskému úřadu.

Novelou živnostenského zákona účinnou od 1. ledna 1996 došlo k “vyjmutí“ vnitrostátního zasílatelství z koncesovaných živností, a od 1. ledna 1996 je zasílatelství volnou živností jako celek, ke které ve smyslu živnostenského zákona není třeba zvláštní odborné způsobilosti, ale jen splnění obecných podmínek provozování živnosti podle živnostenského zákona.

To může jistě v praxi způsobit v některých případech problémy, protože provozování zasílatelské živnosti se u nás nyní věnují i podnikatelské subjekty s nižšími odbornými znalostmi.

Pro srovnání např. v Rakousku je zasílatelství živností, jejíž provozování vyžaduje podle živnostenského zákona udělení povolení správního úřadu při splnění podmínek:

- provozovatel po absolvování 4letého učebního poměru v zasílatelském obchodě úspěšně složil zkoušku s výučním listem zasílatele, pokud živnost provozuje osobně,

- vedoucí pracovník zasílatele, v případě právnické osoby, splnil stejnou podmínku jako kdyby provozoval zasílatelství osobně,

- nebo provozovatel nebo vedoucí zasílatelského subjektu absolvoval odbornou střední případně vysokou školu se specializací doprava a zasílatelství.

Při zachování odborné péče nemůže sice zasílatel všechny pokyny příkazce podrobovat detailnímu rozboru, měl by je však přijímat a běžně posuzovat právě s odpovídající odbornou péčí. Upozornění příkazci pak zasílatel provádí, jde-li o chyby příkazce, které jsou odborníkovi zřejmé. Nemůže přitom omezovat příkazcova oprávnění a musí tedy vyčkat jeho pokynů. Není-li těchto pokynů a je-li naplněna i druhá podmínka, že jde o nebezpečí z prodlení, pak je jednání ve prospěch příkazce zasílatelovou povinností. Při uzavírání smlouvy je i z těchto důvodů vhodné, aby příkazce co nejvíce uvedl zájmy, které sleduje.

Pokud stanoví smlouva, že před vydáním zásilky nebo dokladu umožňujícího s ní nakládat, vybere zasílatel určitou peněžní částku od příjemce nebo uskuteční jiný inkasní úkon, platí přiměřeně ustanovení o bankovním dokumentárním inkasu (§ 697 a násl. obchodního zákoníku). Ve smlouvě kupní mezi příkazcem, tj. prodávajícím, a kupujícím může být totiž např. sjednáno, že zboží nebo doklady opravňující k nakládání se zbožím budou vydány až po zaplacení kupní ceny. Ve smlouvě zasílatelské je pak možno dohodnout, že inkasní úkon, zejména v součinnosti s některou bankou, zajistí zasílatel.

Při plnění závazku je zasílatel povinen s vynaložením odborné péče sjednat způsob a podmínky přepravy odpovídající co nejlépe zájmům příkazce, jež vyplývají ze smlouvy a jeho příkazů nebo jež jsou zasílateli jinak známé. Uplatňuje se jeho zaměření a specializace na daný

předmět činnosti. Odborná péče se neváže jen úzce na vlastní činnost obstaravatelskou, ale i ke zboží. Zasílatel totiž odpovídá za škodu na převzaté zásilce vzniklou při obstarávání přepravy, ledaže ji při vynaložení odborné péče nemohl odvrátit.

Případnou povinnost pojistit zboží pak zasílatel nemá ze zákona, ale jen když to stanoví smlouva.

Zasílatel by měl být profesním subjektem pro obstarávání přepravy, nemusí však mít dobré znalosti o přepravovaném zboží a jeho charakteru, i když opak by byl jeho výhodou. Sám nezná všechny údaje o zásilce a obsahu zásilky. Pro obstarání přepravy však tyto informace potřebuje získat, aby mohl postupovat odpovídajícím způsobem. Případná nesprávnost by mohla vést ke vzniku škody.

Zákon proto stanoví, že je příkazce povinen poskytnout zasílateli správné a úplné údaje o obsahu zásilky a jeho povaze, jakož i o jiných skutečnostech potřebných k uzavření smlouvy o přepravě a odpovídá za škodu, která zasílateli vznikne porušením této povinnosti. Toto se týká zejména nebezpečného zboží a zboží, které je pouze podmíněně připuštěno k dopravě za splnění podmínek pro přepravu nebezpečného zboží. Tyto podmínky jsou upraveny i různými mezinárodními úmluvami (ADR pro silniční přepravu, RID pro přepravu železniční, IMDG pro přepravu námořní).

Pokud to neodporuje smlouvě nebo nezakáže-li to příkazce nejpozději do začátku uskutečňování přepravy, může zasílatel přepravu, kterou má obstarat, (jak jsme již uvedli výše) uskutečnit sám. Vystupuje pak i ve funkci dopravce. Při provádění přepravy bude zde tedy jednodušší funkční uspořádání. Tento postup se označuje jako tzv. samovstup.⁹⁾

Mohou však nastat i situace, kdy nejen zasílatel přepravu neuskutečňuje (k čemuž ani zasílatelská smlouva není cílena), ale kdy zasílatel k obstarání přepravy použije dalšího zasílatele (tzv. mezizasílatele). Pak ovšem podle obchodního zákoníku odpovídá zasílatel, jako by přepravu obstaral sám. Využití dalšího zasílatele může přicházet v úvahu zejména při navazujících různých druzích dopravy a při přepravách do míst v zahraničí.

Klasickou formou využívání služeb mezizasílatele zasílatelem je při provozu „sběrné služby“. Tento mezizasílatel, jakožto smluvní partner zasílatele, se zavazuje zasílateli obstarat určité činnosti za zasílatele, např. obstarání svozu a rozvozu zboží z terminálu v zahraničí apod.

Obchodní zákoník v právní úpravě věnované zasílatelské smlouvě řeší i otázky možného vzniku škody na zásilce. Zasílatel nenese nebezpečí vzniku škody na zásilce. Odpovídá pouze za škodu na převzaté zásilce vzniklou při obstarávání přepravy, ledaže ji nemohl odvrátit při vynaložení odborné péče.

Zasílatel je povinen podat příkazci zprávu o škodě, která zásilce hrozí nebo která na ní vznikla, jakmile se o tom dozví, jinak odpovídá za škodu vzniklou příkazci tím, že tuto povinnost nesplnil. Jde o speciální ustanovení ve vztahu k obecné preventivní a oznamovací povinnosti v rámci úpravy náhrady škody v obchodním zákoníku.

Speciální úprava je pro situace, kdy hrozí bezprostředně podstatná škoda na zásilce a

není-li čas vyžádat si pokyny příkazce nebo prodlévá-li příkazce s takovými pokyny. Tehdy může zasílatel prodat zásilku vhodným způsobem na účet příkazce.

V této souvislosti je třeba si uvědomit, že zasílatel neodpovídá za porušení smluv sjednaných s dopravci, tedy neodpovídá příkazci za škody, které mu vzniknou porušením přepravní smlouvy ze strany dopravce.

Za obstarání přepravy přísluší zasílateli smluvní úplata, nebo nebyla-li smluvna, úplata obvyklá v době sjednání smlouvy při obstarávání obdobné přepravy. Kromě toho má zasílatel nárok na úhradu nutných a užitečných nákladů, které zasílatel účelně vynaložil za účelem splnění svých závazků a na úhradu nákladů, které účelně vynaložil při plnění svého závazku. Příkazce je též povinen poskytnout zasílateli přiměřenou zálohu na náklady spojené s plněním závazku zasílatele, a to dříve, než zasílatel začne s jeho plněním.

Zde je třeba si uvědomit, kdy zasílatel splní svoji smlouvu. Zasílatelskou smlouvou se zasílatel zavazuje příkazci, že mu obstará vlastním jménem na jeho účet přepravu věci z určitého místa do jiného určitého místa. Toto obstarání přepravy zasílatel provede nejen vyhledáním vhodného dopravce a vhodného dopravního prostředku, ale především uzavřením příslušné smlouvy o přepravě věci.

V praxi se diskutuje, zda má zasílatel ze zasílatelské smlouvy splněno v okamžiku uzavření příslušné smlouvy s dopravcem a podáním zprávy o tomto příkazci, což vyplývá z ustanovení § 601 odst. 1 obchodního zákoníku, nebo až v okamžiku ukončení přepravy, tedy odevzdáním zásilky příjemci. Do tohoto okamžiku má totiž zasílatel povinnost sledovat průběh přepravy a má povinnost ve vztahu k náhradě škody podle ustanovení § 606 obchodního zákoníku.

Odpověď na tuto otázku můžeme podle našeho názoru najít v ustanovení § 607 odst. 3 obchodního zákoníku, podle něhož je příkazce povinen zaplatit zasílateli úplatu a vzniklé náklady bez zbytečného odkladu poté, kdy zasílatel zajistil obstarání přepravy uzavřením příslušných smluv s dopravci, popřípadě mezi zasílateli a podal o tom zprávu příkazci. Můžeme tedy dovozovat, že ke splnění smlouvy a ke vzniku práva na úplatu dochází u zasílatele uzavřením příslušných smluv s dopravci. Další „průběh“ přepravy je zasílatel povinen sledovat a podávat informace příkazci s ohledem na stanovenou zákonnou preventivní a oznamovací povinnost v souvislosti s náhradou škody a s ohledem na zákonem a smlouvou stanovené povinnosti.

Kromě podrobnějšího sjednání jiných otázek je zejména vhodné, aby byla v konkrétní smlouvě podrobnější úprava otázek úplaty. Můžeme jen doporučit podrobnější dohodu o způsobech účtování – fakturace a placení.

K zajištění svých nároků vůči příkazci má zasílatel zástavní právo k zásilce, dokud je zásilka u zasílatele nebo u někoho, kdo ji má u sebe jeho jménem, anebo dokud má zasílatel listiny, které jej opravňují, aby se zásilkou nakládal (tento text stanoví kogentní § 608; k zařazení mezi kogentní ustanovení došlo harmonizační novelou).

Zasílatelé v České republice se sdružili do Svazu spedice a logistiky České republiky (byl založen pod původním názvem Svaz spedice a skladování ČR), který je od roku 1992 řádným

členem FIATA (Federation Internationale des Associations des Transitaires et Assimilés – Mezinárodní federace zasílatelských svazů). Pro členy Svazu je standardem používání Všeobecných zasílatelských podmínek (ujednávaných podle § 273 obchodního zákoníku).

Samotné Všeobecné zasílatelské podmínky byly přijaty Svazem spedice a skladování (nyní Svaz spedice a logistiky) v prosinci 1992 a používají se od 1. 1. 1993. Obecně lze říci, že také v pozměněném znění přejímají některá ustanovení obchodního zákoníku.

Oproti ustanovení obchodního zákoníku všeobecné zasílatelské podmínky rozšiřují povinnosti zasílatele, o některé konkrétní činnosti – například o

- řádnou péči o věci, které zasílateli příkazce svěřil a které zasílatel pro příkazce získal
- uschování dokladů, které zasílatel získal při plnění zasílatelské smlouvy, pro potřeby příkazce
- povinnost zkoumat a vyhledávat vhodnější postup přepravy zboží v rámci obchodních zvyklostí, nebylo-li nic jiného písemně dohodnuto
- povinnost řídit se přesně pokyny příkazce ohledně celního odbavení atd.

Do určité míry jsou ve Všeobecných zasílatelských podmínkách rozšířena i oprávnění zasílatele, i když jde spíše o podrobnější úpravu oprávnění uvedených v obchodním zákoníku.

V těchto podmínkách jsou dále stanoveny povinnosti pro příkazce. Z povinností příkazce stanovených v podmínkách nad rámec obchodního zákoníku uvádíme např.:

- povinnost upozornit zasílatele včas obvyklým způsobem na veřejnoprávní příp. celně právní povinnosti spojené s přepravou zboží
- povinnost poskytnout zasílateli při „stornu“ příkazu k obstarání přepravy smlouvenou odměnu (úplatu) po odečtení ušetřených výloh
- uhradit zasílateli náhradu nákladů a příslušnou odměnu (úplatu) za zpětnou dopravu zboží a to ve stejné výši jako při přepravě k příjemci, jestliže příjemce odmítne převzetí jemu dovezené zásilky.

Ze všeobecných ustanovení potom zmíníme alespoň definování dvou následujících pojmů:

- místo plnění

Místem plnění je pro všechny zúčastněné místo provozovny zasílatele, na kterou byl adresován návrh smlouvy – objednávka, resp. udělen příkaz.

- lhůty plnění ze zasílatelské smlouvy

S výjimkou zvláštního písemného ujednání, účinného před započítáním přepravy, neodpovídá zasílatel za lhůty nakládky a vykládky, stejně jako za určité pořadí při odeslání zboží stejným způsobem dopravy. Označení jako „veletržní zboží“ neopravňuje k přednostnímu odbavení, pokud není výslovně toto přednostní odbavení projednáno.

Dále Všeobecné zasílatelské podmínky uvádějí specifikaci odpovědnosti z přepravní smlouvy, překážek, skladování, zmiňují se i o formě příkazů zasílateli.

S použitím citovaných všeobecných obchodních podmínek však zřejmě nevystačíme u speciálních zásilek.

Zcela specifické požadavky a nároky na zasílatele i dopravce jsou zejména u dopravy zboží vyšší hodnoty nebo při požadavcích na zvláštní technické podmínky (např. antistatické prostředí). V zahraničí se dopravy tohoto typu nazývají „High – Tech – Transport“. Zde bude nezbytné sjednat smlouvu s ohledem na individuální znaky takové přepravy.

V současné době se stále více podnikatelů obrací na profesionální zasílatelské společnosti, které jsou garanty přepravy v co nejkratším čase při současném převzetí ostatních formalit spojených s přepravou zásilky. Profesionalitou svých zaměstnanců a technologickou vyspělostí (ta mj. umožňuje sledovat údaje o celém pohybu zásilky od adresáta k příjemci) se postavily na místo, kde se stávají každodenně zasílateli zásilek vyžadujících rychlost doručení, šetrné zacházení, promptní celní odbavení.

V dnešním moderním pojetí již totiž profesní zasílatel neplní jen funkci obstaravatele přepravy, ale je schopen poskytnout širší odbornou pomoc. Takové postavení zasílatele se dostává do popředí především u mezinárodních přeprav zboží, které jsou organizačně i odborně náročné a kde dopravce již nemůže vzhledem ke svému zaměření poskytnout přepravci odpovídající servis. Úkolem dopravce je zboží dopravit, úkolem zasílatele může pak být zajistit v přepravním řetězci pro svého příkazce vše potřebné k tomu, aby se zásilka dostala od odesílatele k příjemci. Začíná se hovořit o „přepravě zboží na klíč“, kde jde zejména o již výše zmíněná komplexní logistická řešení umožňující výrobcům, případně prodejcům zboží plně se soustředit na předmět jejich činnosti a veškeré činnosti související s tokem zboží přenechat péči zasílatele.

Smlouva o provozu dopravního prostředku

Základní ustanovení tohoto smluvního typu určuje, že smlouvou o provozu dopravního prostředku se zavazuje poskytovatel provozu dopravního prostředku (provozce) přepravit náklad určený objednatelem provozu dopravního prostředku a k tomu účelu s dopravním prostředkem buď vykonat jednu nebo více předem určených cest nebo během smluvené doby vykonat cesty podle určení objednatele a objednatel se zavazuje zaplatit úplatu.

Závazky poskytovatele a objednatele v základním ustanovení určují podstatné části smlouvy.

Podstatné části smlouvy tvoří:

- přesné určení smluvních stran,

- určení dopravního prostředku,
- určení provozu, tj. určení cesty nebo cest anebo doby k vykonání cest,
- závazek poskytovatele k přepravě nákladu,
- závazek objednatele k úplatě.

Smlouva bude nacházet své využití zejména v mezinárodních vztazích (v zákoníku mezinárodního obchodu byla dříve smlouva o provozu lodi), ale i v tuzemsku zejména při provozu letadel; může být též použita i v oblasti tzv. těžké dopravy (tj. při přepravě turbín, mostních konstrukcí, ukládacích nádrží paliva apod.).

V dopravní praxi, zvláště v námořní a letecké dopravě, se tato smlouva označuje jako charter (lodi, letadla).

Provozce je povinen zabezpečit, aby dopravní prostředek byl způsobilý k cestám, které jsou předmětem smlouvy, a použitelný pro přepravu stanovenou ve smlouvě.

Pro odpovědnost provozce platí obdobně ustanovení § 631 obchodního zákoníku (tj. ustanovení smlouvy o nájmu dopravního prostředku).

Provozce je povinen opatřit dopravní prostředek způsobilou posádkou a pohonnými hmotami a dalšími věcmi potřebnými pro smluvené cesty. To je zásadní odlišnost od smlouvy o nájmu dopravního prostředku.

Oprávnění požadovat smluvený provoz dopravního prostředku může objednatel postoupit jiné osobě (ustanovení § 640 obchodního zákoníku).

Při provozu dopravního prostředku je závazek specifikován buď určením cesty, kterou má dopravní prostředek vykonat (tzv. trip – charter, voyage charter), nebo určením doby, po kterou má dopravní prostředek zásilky přepravovat (tzv. time charter).

Charter na cestu má příbuznost se smlouvou o přepravě věci, kdežto charter na dobu má příbuzné rysy se smlouvou nájemní, resp. smlouvy o nájmu dopravního prostředku. Charter na dobu se ale může stát podkladem charteru nebo několika charterů na cestu, jestliže objednatel provozu na dobu uzavře s třetí osobou další charter (tzv. subcharter) na cestu.¹⁰⁾

Ustanovení obchodního zákoníku se týkají smlouvy o provozu jakéhokoliv dopravního prostředku, s výjimkou posledního ustanovení, které je speciální jen pro provoz lodi a pro případ, že náklad přejímá provozce lodi. Poslední ustanovení určuje, že jestliže podle smlouvy přejímá náklad k přepravě provozce lodi, použije se pro určení práv a povinností stran přiměřeně ustanovení upravující smlouvu o přepravě, pokud to povaha smlouvy o provozu dopravního prostředku připouští.

Na základě smluvního ujednání by bylo možno např. stanovit, že se toto ustanovení

použije i na provoz jiných dopravních prostředků.

Ustanovení smlouvy o provozu dopravního prostředku jsou poměrně stručná a je jich malý počet (ustanovení § 638 až 641 obchodního zákoníku).

V praxi se ukázalo, že nejde o mrtvou literu zákona.

Obecně si však lze představit i případy – při absenci tohoto smluvního typu – kdy by se konkrétní smluvní vztah řešil jako kontrakt inominátní (viz ustanovení § 269 odst. 2 obchodního zákoníku).

Smlouva o nájmu dopravního prostředku

Smlouvou o nájmu dopravního prostředku se pronajímatel zavazuje přenechat nájemci dopravní prostředek k dočasnému užívání a nájemce se zavazuje zaplatit úplatu (nájemné). Smlouva vyžaduje písemnou formu.

Podstatnými částmi smlouvy jsou kromě přesného uvedení smluvních stran podle základního ustanovení opět:

- závazek pronajímatele přenechat nájemci dopravní prostředek,
- závazek nájemce zaplatit úplatu (nájemné),
- sjednání dočasného užívání,
- určení dopravního prostředku.

V dřívější úpravě zákoníku mezinárodního obchodu byla smlouva orientována jen na specifikovaný druh dopravního prostředku. Smlouva o nájmu dopravního prostředku v obchodním zákoníku naproti tomu druh dopravního prostředku nijak nelimituje.

Smlouva o nájmu dopravního prostředku je použitelná na všechny druhy dopravních prostředků.¹¹⁾ Přitom může být tato nájemní smlouva uzavírána na dobu určitou i na dobu neurčitou.

Pronajímatel je povinen předat nájemci dopravní prostředek spolu s potřebnými doklady v době určené ve smlouvě, jinak bez zbytečného odkladu po uzavření smlouvy. Dopravní prostředek musí být způsobilý k provozu a k užívání určenému ve smlouvě, jinak k užívání, k němuž dopravní prostředek obvykle slouží. Pokud by tomu tak nebylo, odpovídá pronajímatel nájemci za škody tím způsobené. Této odpovědnosti se pronajímatel zproští, jestliže prokáže, že nemohl zjistit ani předvídat nezpůsobilost dopravního prostředku při zachování odborné péče do jeho převzetí nájemcem. Jde o specifickou úpravu odpovědnosti za škodu. Škoda z ostatních titulů se řídí obecnou úpravou.

Nájemce je oprávněn užívat dopravní prostředek ke sjednaným účelům nebo k těm, jimž dopravní prostředek obvykle slouží. Nestanoví-li smlouva jinak, nesmí nájemce přenechat

užívání dopravního prostředku jiné osobě. Nájemce je povinen pečovat o to, aby na dopravním prostředku nevznikla škoda.

Škodu na dopravním prostředku nese zásadně pronajímatel. Výjimku tvoří případy, kdy byla škoda způsobena nájemcem nebo osobami, jimž nájemce umožnil přístup k dopravnímu prostředku. Právo pronajímatele na náhradu škody na dopravním prostředku zanikne, jestliže pronajímatel nepožaduje tuto náhradu na nájemci do šesti měsíců po vrácení dopravního prostředku. Ustanovení o zániku práva (prekluzi) při jeho neuplatnění patří v obchodním zákoníku mezi výjimečná. Povinnost dát dopravní prostředek pojistit má nájemce, jen když to stanoví smlouva.

Při uzavírání smlouvy, kromě případného ujednání o pojištění, je mimo jiné vhodné zvážit i eventuální ujednání o údržbě a opravách. Není-li dohodnuto jinak, pak podle obchodního zákoníku platí, že je nájemce povinen udržovat dopravní prostředek na účet pronajímatele ve stavu, v jakém dopravní prostředek převzal, s přihlédnutím k obvyklému opotřebení.

Právo na náklady, které nájemce vynaložil na údržbu, musí nájemce uplatnit u pronajímatele do tří měsíců po jejich vynaložení, neučiní-li tak, nemůže být právo přiznáno v soudním řízení, jestliže pronajímatel oprávněně namítne, že právo nebylo uplatněno včas. Tato lhůta je poměrně krátká. Zákonodárce zřejmě vycházel z přesvědčení, že později by byly časté obtíže při prokazování.

Nájemce je povinen oznámit bez zbytečného odkladu pronajímateli potřebu oprav, k jejichž provedení je povinen. Nesplní-li tuto povinnost, ztrácí právo na úhradu nákladů, může však požadovat, o co se pronajímatel opravou obohatil.

Jak jsme uvedli výše, je podstatnou částí smlouvy i závazek nájemce platit nájemné. Text zákona (§ 634 odst. 1 obchodního zákoníku) výslovně stanoví jako východisko pro výši nájemného úpravu ve smlouvě, přestože to již obecně vyplývá z příslušné právní úpravy. Nájemce je povinen platit nájemné ve smluvené výši. Není-li výše nájemného sjednána, je nájemce povinen platit nájemné obvyklé v době uzavření smlouvy s přihlédnutím k povaze pronajatého dopravního prostředku a stanovenému způsobu jeho užívání. (Zde nezbývá než doporučit ujednání o výši nájemného ve smlouvě. Jinak při delší době užívání dopravního prostředku a při pohybu cenových hladin, kdy se výše nájemného řídí dobou uzavření smlouvy, může být případně takto určená výše příčinou problému mezi smluvními stranami.)

Nestanoví-li smlouva jinak, je nájemce povinen platit nájemné po ukončení užívání dopravního prostředku. Tak tomu není, je-li nájemní smlouva uzavřena na dobu delší než tři měsíce, pak se platí koncem každého kalendářního měsíce, v němž byl dopravní prostředek užíván.

Nájemce platí nájemné, ať prostředek užíval nebo ne a bez ohledu na to, že v určité části sjednané nájemní doby nemá o užívání třeba zájem. Platí nájemné též tehdy, když byl prostředek k užívání nezpůsobilý z důvodů, které způsobil sám nebo osoby, jimž umožnil k dopravnímu prostředku přístup.

Nájemce však není povinen platit nájemné za dobu, po kterou nemohl dopravní

prostředek užívat pro nezpůsobilost dopravního prostředku, kterou nezpůsobil sám ani osoby, jimž přístup umožnil. V tomto případě má však povinnost oznámit bez zbytečného odkladu nezpůsobilost pronajímateli, jinak jeho povinnost platit nájemné trvá.

Po zániku práva užívat dopravní prostředek je nájemce povinen jej vrátit do místa, kde jej převzal, pokud ze smlouvy nevyplývá něco jiného.

Právo užívat dopravní prostředek zaniká uplynutím doby, na kterou byla smlouva sjednána, nebo zničením dopravního prostředku. Podle dikce obchodního zákoníku lze smlouvu uzavřenou na dobu neurčitou ukončit výpovědí. Výpověď nabývá účinnosti uplynutím 30 dnů, nestanoví-li smlouva o nájmu dopravního prostředku jinou výpovědní lhůtu nebo z výpovědi nevyplývá doba pozdější. Smlouva může stanovit, že ji lze ukončit již doručením výpovědi. Vzhledem k dispozitivnosti textu zákona jsou ustanovení o možném jiném smluvním ujednání vlastně dalším upozorněním na tuto možnost. Dispozitivní normy nám totiž pochopitelně jiná řešení umožňují, např. jiné sjednání výpovědní lhůty u smlouvy na dobu určitou apod.

Při vyhodnocení zkušeností s realizací a aplikací ustanovení obchodního zákoníku, zejména při pracích k přípravě nového občanského a nového obchodního zákoníku, dojde zřejmě k přehodnocení dosavadního rozsahu závazkové části obchodního zákoníku. Může být případně pocitována absence určité alespoň rámcové úpravy (viz např. při leasingových smlouvách, podle kterých se dnes realizují značné objemy dodávek na základě tzv. nepojmenovaných smluv), jindy zase může být poukazováno na skutečnost, že bez daného smluvního typu bychom bez větších obtíží využili smluvního typu obecnějšího. Smlouva o nájmu dopravního prostředku by mohla patřit mezi posléze uvedené. Zejména ve vztazích s cizím (zahraničním) prvkem však může být výhodná její existence, půjde-li o případ, který se řídí českým obchodním zákoníkem.

Nebude-li zvolena jen úzká koncepce nového obchodního zákoníku, je vhodné zvážit, zda zejména smlouvu zasílatelskou je možno do nového obchodního zákoníku zařadit (mezi nepodnikatelskými subjekty se využívá minimálně).

1. Navazujeme na Marek, K.: Obchodněprávní smlouvy. 5. vydání, Masarykova univerzita, Brno 2004, str. 320.
2. Eliáš, K. a kol.: Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 3. vydání, C. H. BECK, Praha 2003, str. 393
3. K cenným papírům viz mj. Kotásek, J. – Pokorná, J. – Raban, P.: Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů. 4. vydání, C. H. BECK, Praha 2005, str. 728; ke směnkám viz mj. Chalupa, R.: Zákon směnečný a šekový. Komentář. 1. díl – Směnky. Linde, Praha 1996, str. 684.
4. Blíže viz Štenglová, I. – Plíva, S. – Tomsa, M.: Obchodní zákoník. Komentář. 10. vydání, C. H. Beck, Praha 2005, str. 1304 – 1305.
5. Ke smlouvě komisionářské viz mj. v publikaci uvedené v cit. 5, str. 1230 a násl.
6. Ke smlouvě o skladování viz mj. Marek, K. v publikaci uvedené v pozn. 1.
7. Srov. Švarc, Z. a kol.: Úplné znění zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, s výkladem. Ekonomický a právní poradce podnikatele, č. 12 – 13/1996, str. 198 – 199
8. K tomu viz též in: Pohůnek, M: Právní aspekty zasílatelství. Knižnice Svazu spedice a skladování České Republiky, Praha 1997.
9. K tomu viz mj. Kopáč, L.: Obchodní kontrakty. II. díl, Prospektrum, Praha 1994, str. 515.
10. Viz též Štenglová, I. – Plíva, S. – Tomsa, M.: Obchodní zákoník. Komentář. 10. vydání, C. H.

Beck, Praha 2005, str. 1318.

11. K tomu viz též např. Pelikánová, I. a kol.: Obchodní právo, CODEX Praha, 1993, str. 230.